

MEHNAT BOZORINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH

Maxammadiyev Maxsud Mardon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Sun'iy intellekt" kafedrası PhD dotsent

Anotatsiya: Ushbu maqolada mehnat bozorini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari va metodologik asoslari tahlil qilinadi. Raqamli transformatsiya jarayonida bandlik tizimini takomillashtirish, ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish hamda innovatsion platformalardan samarali foydalanish masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, mehnat bozorini boshqarishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni, elektron mehnat birjalari, masofaviy ish shakllari va sun'iy intellekt asosidagi yechimlarning ahamiyati yoritiladi.

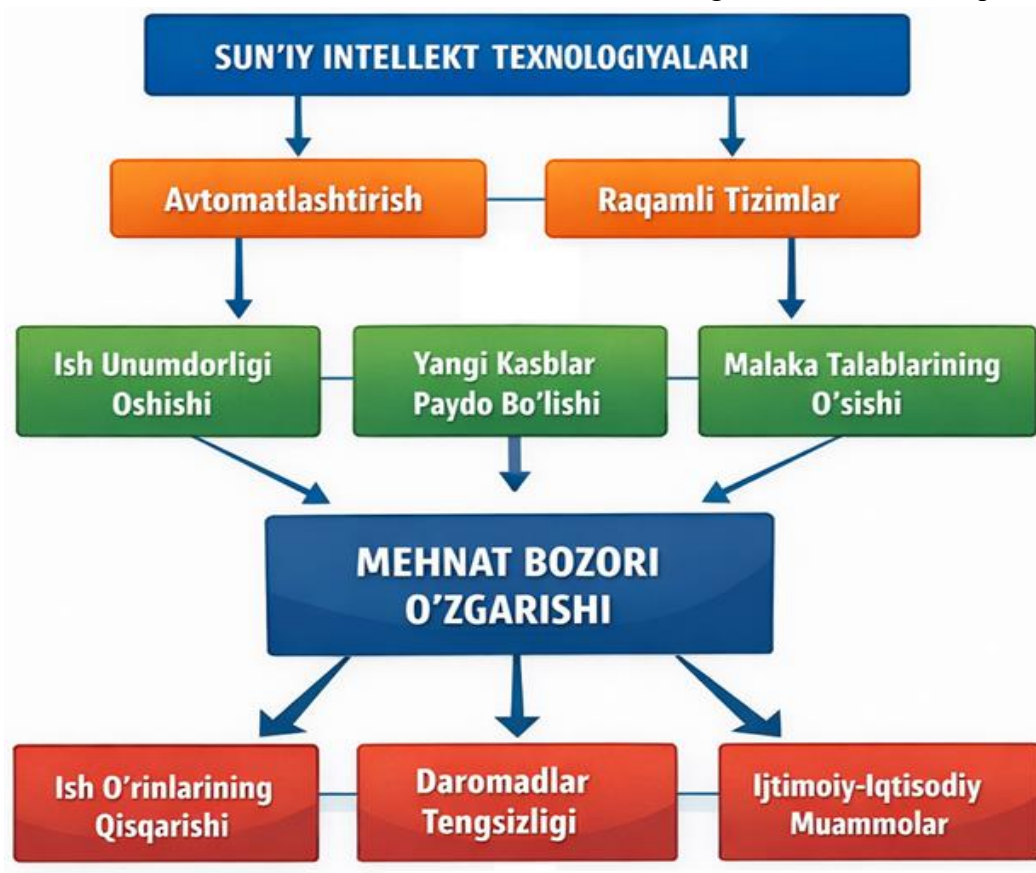
Kalit so'zlar: mehnat bozori, raqamli texnologiyalar, raqamli iqtisodiyot, bandlik, innovatsiyalar, elektron mehnat birjasi, masofaviy ish, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, inson kapitali, mehnat resurslari, raqamli platformalar

Jahonda raqamli texnologiyalarning mehnat bozoridagi turli kasbiy-malakaviy segmentlarga ko'rsatadigan ta'siri natijasida shakllanadigan aholi bandligini ta'minlash muammolarini hal etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, raqamli texnologiyalarni rivojlanishi sharoitida mehnat bozorini takomillashtirish o'z navbatida, axborot jarayonlari mehnat bozorini tartibga solishning yangi usullarini ishlab chiqish zaruriyatini keltirib chiqaradi. AKT segmentining holati hamda iqtisodiy ko'rsatkichlarini tahlil qilish va istiqboli rejalashtirish, mehnat bozori talablarini qondirish uchun AKT mutaxassislarini tayyorlashda xarajatlarni kamaytirishga imkon beruvchi ta'lim jarayonlarini shakllantirish kabi masalalar bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. O'zbekistonda raqamlashtirish jarayonlarini kadrlar bilan ta'minlash jarayoni asosiy maqsad xususiyatiga ega bo'lmasligi, aksincha, iqtisodiyotning turli tarmoqlari va ijtimoiy sohadagi raqamlashtirish tendensiyalari doirasida "Mehnatga layoqatli aholining mehnat va tadbirkorlik faolligini to'liq amalga oshirish uchun sharoitlar yaratish, ish kuchi sifatini yaxshilash, ishga muhtoj shaxslarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini kengaytirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish" vazifasi belgilangan. Mazkur vazifani amalga oshirilishi milliy iqtisodiyotdagi mehnat bozorining shakllanish va ishlash mexanizmini yanada rivojlantirishni talab qiladi. Shu bois, mehnat bozori faoliyatini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish dolzarb masala hisoblanadi.[1]

Mazkur tadqiqotda sun'iy intellektning mehnat bozoriga ta'sirini o'rganish uchun kompleks yondashuv asosida turli ilmiy usullar qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik tahlil usullaridan samarali foydalanildi. Avvalo, mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda mahalliy va xorijiy olimlarning tadqiqot ishlari o'rganildi. Ushbu bosqichda tahlil va sintez usullari orqali sun'iy intellektning mehnat bozori rivojlanishiga ta'siri bo'yicha mavjud ilmiy qarashlar umumlashtirildi.

So'nggi yillarda sun'iy intellekt texnologiyalari jadal rivojlanib, jamiyatning turli sohalariga chuqur kirib bormoqda. Ayniqsa, mehnat bozori ushbu o'zgarishlardan eng ko'p ta'sirlanayotgan sohalardan biridir. Sun'iy intellekt ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, tibbiyot va ta'lim kabi ko'plab yo'nalishlarda inson mehnatini qisman yoki to'liq almashtira boshladi. Avvalo, sun'iy intellektning ijobiy tomonlariga to'xtalib o'tish lozim. Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida

ish samaradorligi sezilarli darajada oshmoqda. Masalan, murakkab hisob-kitoblar yoki katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish kabi vazifalar qisqa vaqt ichida bajarilmoqda. Bu esa korxonalarning unumdorligini oshirib, iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. Shuningdek, sun'iy intellekt yangi kasblarning paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda.[2] Bugungi kunda AI muhandisi, ma'lumotlar tahlilchisi va kiberxavfsizlik mutaxassisi kabi kasblarga talab ortib bormoqda.

1-rasm. Sun'iy intellektning mehnat bozoriga tasiri

Biroq, sun'iy intellektning salbiy ta'sirlari ham mavjud. Eng asosiy muammo – bu ayrim ish o'rinlarining qisqarishidir. Ayniqsa, takrorlanuvchi va oddiy vazifalarni bajaradigan kasblar avtomatlashtirish xavfi ostida qolmoqda. Masalan, kassirlar, operatorlar va oddiy hisobchilar o'rnini dasturlar va robotlar egallashi mumkin. Natijada, past malakali ishchilar ish topishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt mehnat bozorida malaka talablarini ham o'zgartirmoqda. Endilikda ish beruvchilar nafaqat nazariy bilimga, balki amaliy ko'nikmalarga ega, texnologiyalar bilan ishlay oladigan mutaxassislarni afzal ko'rmoqda. Bu esa ishchilardan doimiy ravishda o'z ustida ishlashni, yangi bilim va ko'nikmalarni egallashni talab qiladi. Kelajakda sun'iy intellektning roli yanada ortishi kutilmoqda.[3]

Bu bilan biz, mehnat bozorida asosiy iqtisodiy qonun – talab va taklif qonuni o'ziga xos jihatlar asosida amal qilishini qayd etmoqchimizki, uning bu jihatlari iqtisodiyotni institutsional tartibga solish usullari doirasida o'z ifodasini topadi. Bu masala umumiy mehnat iqtisodiyotining predmeti deb qaralishi lozim va shuning uchun, biz buni chuqur tahlil etish lozim deb hisoblamaymiz. Umuman olganda, mehnat bozori samaradorligini yuqorida qayd etgan tarzdagi obyektiv omillar asosida mantiqiy birlik deb qarashimiz (samaradorlikni) shuni angalatadiki, bunday samaradorlik, mehnat bozorining evolyutsion tarzda shakllangan ichki tabiatiga, xususiyatlariga hamda iqtisodiyotda boshqa mavjud bo'lgan bozorlar bilan o'zaro munosabatlarsiz uning ishlashi mumkin emasligiga asoslangan samaradorlikdir.

Mehnat bozori ishlashining institutsional omillar ta'siridagi samaradorligining namoyon bo'lishi esa, mehnat bozorini sof iqtisodiy mexanizm shaklida ishlashiga qo'yilayotgan ma'lum ma'nodagi, shu bilan birga, iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlar rivojlanganlik darajasiga asosan jamiyat va iqtisodiyotni tartibga solish bo'yicha belgilangan tartib va qoidalarning qonuniylashtirilishi bilan bog'liq jarayonlardagi ishlatiladigan iqtisodiy tafakkur mahsuliga mos, mehnat bozorining "majburiy" tartibga solinishini ifodalaydigan omillar ta'sirda kelib chiqadigan samaradorlik deb tushunish kerak bo'ladi. Bunda, aynan samaradorlikning asl iqtisodiy mantig'i namoyon bo'ladiki, institutsional tartibga solishni jamiyat va davlat o'z oldiga maqsad qilib qo'yganligi bois, sarf-xarajatlar va undan kutilayotgan maqsad bo'lishini taqazo etadi.

Mazkur tadqiqotda mehnat bozorini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirishning metodologik jihatlari kompleks tarzda tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli transformatsiya jarayonlari mehnat bozori infratuzilmasini tubdan modernizatsiya qilish, bandlik xizmatlari samaradorligini oshirish hamda ishchi kuchining moslashuvchanligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, raqamli platformalar, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi mehnat resurslarini samarali taqsimlash, ishsizlik darajasini qisqartirish va inson kapitalini rivojlantirish imkonini beradi. Tadqiqot davomida mehnat bozorini boshqarishning amaldagi mexanizmlarini takomillashtirish zarurligi asoslab berildi.

Xulosa qilib aytganda, mehnat bozorini raqamlashtirish jarayonlarini tizimli ravishda rivojlantirish, innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish hamda uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish orqali iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlash mumkin. Shu bilan birga, ushbu yo'nalishda samarali davlat siyosatini yuritish va raqamli infratuzilmani rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktabrdagi PF-6079-sonli "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. <http://www.lex.uz>
2. Del Rio Chanona, R. M., Ernst, E., Merola, R., Samaan, D., & Teutloff, O. AI and jobs: A review of theory, estimates, and evidence (2025).
3. Frey C.B., Osborne M.A. The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? – Oxford: Oxford University, 2017.
4. Lee K.-F. AI Superpowers: China, Silicon Valley, and the New World Order. – Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2018.
5. Acemoglu D., Restrepo P. Robots and Jobs: Evidence from US Labor Markets. – Journal of Political Economy, 2020.
6. Ayupov R.X. Raqamli iqtisodiyot va uning rivojlanish istiqbollari. – Toshkent: 2020.
7. Gulyamov S.S. Raqamli transformatsiya sharoitida kadrlar tayyorlash masalalari. – Toshkent: 2019.